

Плевенски исторически четения

Pleven Historical Readings

Регионален исторически музей – Плевен
Regional Historical Museum – Pleven

Издание Publication	От регионалното към националното – минало, настояще, бъдеще From the regional to the national – past, present, future
Том / година Volume / year	III / 2024
Издател / държава Publisher / country	Регионален исторически музей – Плевен, България Regional Historical Museum – Pleven, Bulgaria
Автор(и) Author(s)	д-р Карина Симеонова, Йордана Николова Karina Simeonova, PhD, Yordana Nikolova
Институция Affiliation	Регионален исторически музей – София Regional History Museum – Sofia
Заглавие Title	СОЦИАЛИЗАЦИЯ НА АРХЕОЛОГИЧЕСКО НАСЛЕДСТВО В ГРАДСКА СРЕДА. ОТ ДРЕВНИЯ ЦЕНТЪР НА СЕРДИКА КЪМ СЪРЦЕТО НА СЪВРЕМЕННА БЪЛГАРИЯ SOCIALIZATION OF ARCHAEOLOGICAL HERITAGE IN AN URBAN LANDSCAPE. FROM THE ANCIENT SERDICA'S CENTER TO THE HEART OF MODERN BULGARIA
Страници Pages	337-352
Постоянен адрес Permanent URL	https://plevenhistoricalreadings.eu/articles/phr-3-337/

СОЦИАЛИЗАЦИЯ НА АРХЕОЛОГИЧЕСКО НАСЛЕДСТВО В ГРАДСКА СРЕДА. ОТ ДРЕВНИЯ ЦЕНТЪР НА СЕРДИКА КЪМ СЪРЦЕТО НА СЪВРЕМЕННА БЪЛГАРИЯ

д-р Карина Симеонова, Йордана Николова

Регионален исторически музей – София

Резюме: Античен културно-комуникационен комплекс „Сердика“ е филиал на Регионален исторически музей – София от 2019 г. Съвременното разположение на комплекса попада в крепостните стени на античния град Сердика. А благодарение на археологическите проучвания на това място, бяха установени нови данни за историята на римския град. Днес екипът на комплекса осъществява дейности по опазване и социализиране на археологическото наследство, представено в комплекса, като същевременно с това, разработва образователни програми, организира и партнира на различни събития. Статията прави кратък преглед на част от осъществяваните дейности в комплекса, като тяхната основна цел е да създаваме положителен образ на историята и археологията, като ги правим разбираеми за неспециалисти, деца и младежи, както и да създаваме стабилни връзки с местната общност и с посетителите на комплекса. Целта ни е комплексът да се превърне в един от символите на София и в място, което предлага наука, култура и история за всеки.

Ключови думи: социализация, културно-историческо наследство, археологически структури, античен град Сердика.

Увод

Античен културно-комуникационен комплекс „Сердика“ (АККК „Сердика“) е обект с приблизителна площ от 12 000 кв. м в центъра на град София, публична държавна собственост, част от Историко-археологически резерват „Антична Сердика и Средновековен Средец“. От 2019 г. Регионален исторически музей – София осъществява дейности по опазване и социализиране на комплекса и представеното в него археологическо наследство.

В работата сипо социализацията на комплекса се водим преди всичко от принципа да опазваме културните старини, да ги популяризираме и утвърждаваме като част от богатото наследство на страната ни. Стремим се да създаваме положителен образ на обектите от археологическата карта на България през разказа за античния град Сердика. Стараем се да прилагаме добрите музейни практики от страната и света, като залагаме на създаването на цялостен културен продукт, осъществяващ връзката между минало и настояще, между локалните особености и националните ни символи.

Античен комплекс „Сердика“ се намира в идеалния център на София и е втъкан в градския пейзаж, разкривайки неочакван поглед към миналото и настоящето на града. На визуално ниво комплексът е свързан с монументалната архитектура на социалистическия периоди с много от градските символи и архитектурни образци. Заради централното си разположение и голямата си площ, комплексът вече е един от символите на столицата ни. На комуникационно ниво комплексът е разположен е в непосредствена близост до най-използваната метростанция в града – Сердика, където се пресичат метролинии 1 и 2. Около него се намират спирки на много трамваи и автобуси. В близост се намират сувенирни магазини, магазини за бързи закуски, дрехи, бижута и др. На метри от него са няколко ресторанта и кафенета, туристически информационен център към Столична община, супермаркети, държавни институции.

История на античния град Сердика

Благодарение на археологическите проучвания в София през последното десетилетие, се наблюдава промяна в основната концепция за възникването на античния град Сердика. Еволюцията в това отношение се отнася, най-вече, до възникването на Сердика и континуитета между римския град на Траян (*Ulpia Serdica*) и предримското селище на сердите¹.

Ако до преди няколко години възникването на града се свързваше с племето серди и тяхното поселение в границите на бъдещия римски Траянов град, то днес появата на Сердика се свързва с установяването тук на военно население. Това, най-вероятно, се случва около 45 г., когато се създава военен пункт по Диагоналния път (*Via Diagonalis*)². По време на разкопките при Античен

¹ Иванов, Марио 2020, Шалганов, Константин 2015, Кацаров, Гавраил 1910.

² **Иванов, Марио.** Сердика I – VI. – В: Белград и София. Археологически бисери. София: Национален археологически институт с музей – Българска академия на науките, 2019, с. 48 – 53.

културно-комуникационен комплекс – „Сердика“ са регистрирани останки от дървено-землени конструкции от жилища, фрагменти от terra sigillata, части от стъклени и бронзови предмети и останки от въоръжение. Всичко това показва присъствието на военни лица, най-малко до началото на II век³.

Благодарение на местоположението си по трасето на Диагоналния път (или *Via Militaris*) селището бързо се развива икономически, в резултат на което след 106 г., при имп. Марк Улпий Траян (98 – 117), получава право на автономно управление и градска уредба⁴. В чест на императора градът започва да се нарича *Ulpia Serdice*. През втората половина на II в., по време на съвместното управление на имп. Марк Аврелий и сина му Комод (между 176 и 180 г.), градът е укрепен с крепостна стена⁵. През 161 – 163 г., още в първите години от управлението на Марк Аврелий, в Сердика са отсечени първите емисии провинциални монети – на Фаустина и на Луций Вер⁶.

С реформата на имп. Диоклециан (284 – 305) Сердика става столица на провинция Вътрешна Дакия, част от диоцеза Дакия в префектура Илирик⁷. С важните религиозни промени в началото на IV в., през 313 г., християнството е признато за равноправна религия. За наличието на голяма християнска общност в Сердика още в тези ранни години говори фактът, че тук през 343 г. заседава църковен събор⁸.

От 70-те на IV в. Източната римска империя попаднала под ударите и грабежите на готите. Докато за самия град Сердика няма сигурни сведения, че е бил засегнат от набезите им, то околностите му със сигурност са претърпели големи щети⁹. Доказателство за това са данните от археологическите проучвания на

³ **Иванов, Марио.** Сердика I – VI. – В: Белград и София. Археологически бисери. София: Национален археологически институт с музей – Българска академия на науките, 2019, с. 48 – 53.

⁴ **Шалганов, Константин.** Археологическите останки в София. Пътеводител. София: Музей за история на София, 2015.

⁵ Пак там.

⁶ **Мушмов, Никола.** Античните монети на Балканския полуостров и монетите на българските царе, София: Асеновци, 1912.; **Йорданов, Светослав.** Хронология на Филипполското монетосечене в периода 88 – 193 г. Нумизматика, сфрагистика и епиграфика. София: НАИМ-БАН кн. 10, с. 31 – 41.

⁷ **Данчева-Василева, Ани.** История на средновековна Сердика IV – XIV век, София: Захарий Стоянов, 2017, с. 21.

⁸ **Кацаров, Гавраил.** Принос към старата история на София, Материали за историята на София: Български археологически институт, 1910, кн. I, с. 15 – 20.

⁹ **Данчева-Василева, Ани.** История на средновековна Сердика IV – XIV век, София: Захарий Стоянов, 2017, с. 36.

разположени около града вили, които загиват през 70-те на IV в.

Жителите на Сердика преживяват отново драматични време-на през 40-те и 60-те години на V в. Историческите извори сочат, че столицата на Вътрешна Дакия е опустошена в интервала от време между 442– 448 г. и по-късно между 466 – 467 г. от хунски нападения¹⁰.

За политическата история на Сердика през първите десетилетия на VI в. няма преки писмени сведения. През този период на Балканския полуостров зачестяват славянските нашествия. Името на Сердика се споменава през 550 г. във връзка с опитите на военачалника Герман (племенник на император Юстиниан I), да организира отпор на едно от най-многочислените нахлувания на славяни на юг от Дунав¹¹.

Следващият по хронология извор, споменаващ Сердика, е един надпис от 580 г.¹² Той се отнася за възстановяването на сердикийския водопровод по времето на император Тиберий Константин (578 – 582). Надписът е важен, защото е един от малкото ранновизантийски паметници показващи атмосферата и обстановката вътре в града. Той е и изрично свидетелство за участието на архиепископа на Сердика – Леонтий в обществените дела на града¹³.

История на проучванията

Началният период от развитието на Сердика е коментиран значително по-рядко, най-вече поради липсата на достатъчно исторически и епиграфски извори, както и на проучени структури и археологически материали, свързани с него¹⁴. Проследяването на отделните етапи в проучването на София е необходимо с оглед представяне на промените във възгледите и концепцията за възникването на Сердика.

Археологическите проучвания в Сердика продължават вече повече от столетие. Погледнато през етапите на времето към днешна дата, можем да обособим четири периода на разкопки и изследвания по отношение историята на античния и среднове-

¹⁰ Данчева-Василева, Ани. История на средновековна Сердика IV – XIV век, София: Захарий Стоянов, 2017, с. 37.

¹¹ Данчева-Василева, Ани. История на средновековна Сердика IV – XIV век, София: Захарий Стоянов, 2017, с. 45 – 46.

¹² Данчева-Василева, Ани. История на средновековна Сердика IV – XIV век, София: Захарий Стоянов, 2017, с. 51.

¹³ Данчева-Василева, Ани. История на средновековна Сердика IV – XIV век, София: Захарий Стоянов, 2017, с. 53.

¹⁴ Иванов Марио 2020, Сердика I – VI. – В: Белград и София. Археологически бисери. София: Национален археологически институт с музей – Българска академия на науките, 2019, с. 49.

ковен град.

Първият започва малко преди Освобождението и свършва с първите проведени разкопки от Вацлав Добруски в края на XIX – началото на XX в. Този период се определя като времето на „описвачите“, тъй като не са провеждани редови разкопки. Учените се занимават с описания и чертежи на заварените, видими старини. В наследство от тях са гравюри, изгледи и реконструкции на базиликата „Св. София“ и гробниците около нея, крепостните стени и други видими на повърхността, сгради.

Вторият етап започва в началото на XX в. и продължава до края на Втората световна война. Това е времето на първите съществени проучвания. Започват да се обследват основните въпроси, свързани със създаването на града и неговите първообитатели. По отношение на ранната история на Сердика преди Траян, Гавраил Кацараов анализира данните за името на селището, границите на сердикийската стратегия и етническата принадлежност на сердите, които той смята за келтско племе. Логично на откритото, се застъпва и мнението, че главното селище на сердите става седалище на стратега на стратегията Сердике¹⁵. В следващите години, проучвателите на Сердика, продължават да търсят доказателства в полза на вече изградената теория за създаването на античния град. Отбелязвайки липсата на археологически и архитектурни останки, които да се свържат с периода преди Траян, Сава Бобчев следва изказаните от Г. Кацаров хипотези. Той поддържа становището, че първоначалното селище е било твърде незначително, но доброто му местоположение е било високо ценено от римляните. Те, вероятно, са установили тук пътна станция (praetorium) и малък кастел¹⁶.

Третият период в историята на проучванията на Сердика започва след политическите промени в страната след 9. IX. 1944 г. Политиката за културното наследство се променя според новите политически директиви. През този период е издаден закона за резервата и придружаващите го зони с определен статут на опазване. След английските и американските бомбардировки над София през Втората световна война, започват мащабни акции по почистването на развалините, като същевременно се разкриват и археологически останки. На няколко места са проучени или само регистрирани по-ранни стени, изградени от речни камъни и гли-

¹⁵ **Кацаров, Гаврил.** Принос към старата история на София, Материали за историята на София: Български археологически институт, 1910, кн. I, с. 15 – 20.

¹⁶ **Бобчев, Сава.** Сердика. Материали за изучаване на топография, устройство и архитектура на града – В: Материали за историята на София, XII, София: Български археологически институт. 1943, с. 20– 43.

нена спойка. Открита е една монета на Реметалк III и фрагменти „латенска“ керамика. На места е регистриран дебел глинест пласт с черен цвят, който стратиграфски предхожда римските градежи. Той се свързва от изследователите с по-ранното тракийско обитаване на терена¹⁷. Въз основа на това, въпреки откъслечните данни (характерът на разкритите структури; оскъден керамичен материал; разсъжденията за името на Сердика), хипотезата за континуитет между тракийското селище и римския град е трайно приета сред научните среди. Вероятно лансирането на идеята, в някаква степен, се дължи и на политическата конюнктура, но в следствие на продължителни дискусии, се приема тезата за съществуването на тракийски град на сърдите, който при Траян получава римска форма и статут¹⁸.

С идването на демокрацията и с настъпването на новия век започва последният съвременен етап в проучванията на София. Той е белязан от реализацията на редица инфраструктурни проекти, в следствие на които са осъществяват спасителни разкопки. Извършват се планови разкопки и повторни проучвания на някои обекти, което допълва и коригира информацията за паметниците. Натрупаната през годините информация за укрепителната система, планировката на улична мрежа и кварталите, както и за разположението на някои от най-важните обществени сгради на античния град – булевтерион, балнеум и президиум дава повод за изграждане на една по-пълна картина по отношение на градоустройството на античния град. Целево са проучени някои от ключовите места в резервата Сердика-Средец, в следствие на което се доизяснени важни предположения и хипотези.

Археологически останки

Проучванията на територията на Античен културно комуникационен комплекс – “Сердика” и под пл. „Независимост“ (т. нар. Ларго) се осъществяват в периода съответно 2010 г. и 2012 г.; и през 2009 г. и 2011 г.¹⁹ Двете зони са проучени от два отделни археологически екипа: разкопките в зоната на Ларгото (под пл. „Независимост“) са ръководени от К. Шалганов с екип от Регионален исторически музей – София, а теренът под бул. „Княгиня Мария Луиза“ и между него и ЦУМ – от екип на Националния археологи-

¹⁷ Станчева, Магдалина. Археологически материали за предримска София. В: Известия на археологическия институт, XXXIX, 1966, 230 – 235.

¹⁸ Станчева 1966; Станчева 1985; Станчева 1989а, 9 – 10; Станчева 1989б, 28 – 33; Stančeva 1987, 62 – 63; Иванов, Марио. Сердика от Клавдий до Хадриан, София: Разкопки и проучвания, Българска академия на науките, 2020, кн. 45, с. 25.

¹⁹ Иванов, Марио. 2020 Шалганов, Константин. 2016.

чески институт с музей при Българска академия на науките.

В зоната под бул. „Княгиня Мария Луиза“ и между него и ЦУМ, с обща площ от около 6000 кв. м са проучени културни напластявания от I до началото на XX век (**обр. 1**)²⁰. С оглед на сегашното състояние на обекта и експонираните археологически останки, в настоящия труд ще бъдат разгледани структурите от римския период (II – III век) и Късната античност (IV – VI век). Към последния времеви диапазон принадлежат най-добре запазените архитектурни останки – части от няколко улици, включително кардо и декуманус максимус, две раннохристиянски базилики, термален комплекс, няколко жилищни и търговски сгради със значителни размери, големи участъци от водопроводната и канализационна система на града²¹. От римския период (II – III век) са разкрити също улици и сгради, производствени и битови съоръжения. Сред най-значимите научни резултати са проучените части от жилища с дървено-землена конструкция от периода на възникване и първоначално развитие на Сердика през I век²².

Обр. 1

Експонирани са останките от Късната античност, тъй като те са най-добре запазени в своята цялост. Сградите са с градеж *opus*

²⁰ Рекламна брошура на археологическа експозиция „Антична Сердика“, РИМ-София.

²¹ **Иванов, Марио.** Сердика от Клавдий до Хадриан, София: Разкопки и проучвания, Българска академия на науките, 2020, кн. 45.

²² **Иванов, Марио.** Сердика I – VI. – В: Белград и София. Археологически бисери. София: Национален археологически институт с музей – Българска академия на науките, 2019, с. 48 – 53,

mixtum, с големи размери и вероятен втори етаж²³. Състоят се от множество помещения, които са организирани около вътрешния двор. Всички имат собствена баня, водопроводна система и канализация. Цялостно представени в археологическата експозиция „Антична Сердика“ под бул. „Княгиня Мария Луиза“ са сгради А5, А6, А2.

„Сграда А5“, или по-известна като къщата на магистрата, се състои от голяма зала в източната част и над 10 помещения, организирани около вътрешен двор²⁴. Постройката е снабдена с хипокаустни, водопроводни и канализационни системи. Открити са фрагменти от мозаични подове, а дворът е с каменна настилка. Сградата притежава своя латрина и баня²⁵.

„Сграда А6“, популярна като сграда „Феликс“, заради откритата в нея представителна зала с мозаичен под, в чиято емблема е изписана на латински думата „FELIX“. Съхранените архитектурни останки от голяма перистилна сграда от Късната античност съставляват вътрешен двор с настилка от каменни плочи, кладенец и подобен тип помещения като при сграда А5²⁶.

„Сграда А2“, заедно със „сграда А6“ и вероятно още една сграда, заема цяла инсула. От IV век насетне „сграда А2“ е представлявала жилище със значителни размери и помещения, разположени около вътрешен двор. Вероятно тя е принадлежала на архиепископ Леонтий. Последното се предполага въз основа на откритите оловни пластини с неговото име в къщата – последна четвърт на VI век²⁷.

Теренът под пл. „Независимост“ (т. нар. Ларго) е с площ около 5200 кв. м²⁸. В централната и западната част на пространството не са разкрити запазени археологически структури и пластове, докато в източната част е проучено голямо перистилно жилище (заемащо цяла инсула) и части от прилежащите улици, вкл. от

²³ **Иванов, Марио.** Сердика I – VI. – В: Белград и София. Археологически бисери. София: Национален археологически институт с музей – Българска академия на науките, 2019, с. 48 – 53.

²⁴ **Иванов, Марио.** Сердика от Клавдий до Хадриан, София: Разкопки и проучвания, Българска академия на науките, 2020, кн. 45, с. 51.

²⁵ **Иванов, Марио.** Сердика от Клавдий до Хадриан, София: Разкопки и проучвания, Българска академия на науките, 2020, кн. 45, с. 52; на картата – № 11 и 9.

²⁶ Пак там; на картата – № 8.

²⁷ **Иванов, Марио.** Сердика I – VI. – В: Белград и София. Археологически бисери. София: Национален археологически институт с музей – Българска академия на науките, 2019, с. 48 – 53; на картата № 7.

²⁸ **Шалганов, Константин.** Улици и градска инсула при пл. „Независимост“ (Ларго) В: Белград и София. Археологически бисери. София: Национален археологически институт с музей – Българска академия на науките, 2019, с. 45 – 47.

декуманус максимус. Разкритите архитектурни останки са датирани в периода IV – VI век²⁹.

Съвременно състояние

Първоначалната идея е била на мястото на комплекса да се изгради голям паркинг, който да обслужва централната градска част. Поради високата научна стойност на откритите археологически структури, още през 2007 г. е издадено разрешение за изграждането на културно-комуникационен комплекс. През 2019 г., с подкрепата на Столична община, беше завършен процеса по оборудване и обзавеждане на комплекса. В момента в него функционират конферентна зала, 2 изложбени зали, обширно публично пространство за събития под стъклените куполи, археологическа експозиция под открито небе, както и музейна експозиция на закрито, към която функционира и образователен център. Настоящата работа ще представи част от дейността на Регионален исторически музей – София (РИМ-София) по социализиране на археологическото наследство, което опазваме и представяме в комплекса, както и стремежа ни да го обвържем с положителния образ на града и страната ни в локален и национален контекст.

Институцията на музея, в своята същност, притежава способността да се трансформира под влиянието на политическите и социални фактори в обществата и да ги отразява. Настъпването на Модерността утвърждава антропоцентризма и разказа за значимостта на човека, включително и през музейните колекции като носител на идентичност и памет. „Заражда се и се развива идеята, че наследството не се притежава, а сестопанисва, за да се предаде на бъдещите поколения.“³⁰ Големите наративи за нацията и абсолютизма на религията са разрушени, отстъпвайки място на човека в центъра на битието и неговата индивидуалност. Неограниченият достъп до информация и абсолютната мобилност изменят музейните функции, като ги демократизират, децентрализират и в крайна сметка, превръщат музеите в институции не само на паметта, а и на образованието, преживяването и дори забавлението и играта.

Съвременните музеи са изправени пред предизвикателството да променят традиционния подход към публиката и да се превръщат в образователни и дори развлекателни институции. На музейните колекции вече се гледа и като на икономически

²⁹ Пак там.

³⁰ Дебрюне, Нина. Социализация на културното наследство (Аспекти на теорията и практиката), София, 2019, с. 19.

ресурс³¹. Като музейни служители, основаната ни цел е да представим артефактите в експозициите си чрез разказ, който да е достатъчно вълнуващ и адаптиран, че да привлича нови публики и да стимулира хората да се връщат отново. Цитирайки Дънкан Камерън, д-р Даниел Иванов обяснява музейната комуникация с посетителя като „комуникационна система, а музейната дейност като процес на общуване на посетителя с реалните вещи...ако за традиционния музей посетителят е предимно „обект“ на въздействие, то при съвременния музей, посетителят получава статут на „субект“ и активен участник в процеса на комуникация, имащ право на самостоятелен подбор на информация, според своите предпочитания и интереси“³². В работата си се опитваме да се съобразяваме с това, че съвременният посетител има нови и различни нужди, в сравнение с предходни периоди. Той разполага с по-малко време и има повече изисквания. В този смисъл музеите трябва и да изкушават, да стимулират сетивата, да съчетават образователния с развлекателния аспект в предлаганите продукти и занимания, за да бъдат предпочетени от посетителя.

Водени от желанието да социализираме по възможно най-добър начин да представим и развием комплекса, в работата си често прилагаме и принципите на икономиката на преживяванията^{33, 34}. Теорията за икономика на преживяванията е развита от Джоузеф Пайн и Джеймс Гилмор през 1999 г. и в най-общи линии се основава на схващането, че съвременният потребител, от една страна, е задоволил основните си потребности и може да отдели време и ресурс за емоционалните си нужди от преживявания, които да носят удоволствие. От друга страна, дигитализацията, глобализацията и мобилността предлагат неограничени възможности за пътуване, достъп до различни източници на информация. Но, предвид ограниченото свободно време, с което разполагаме, сме склонни да правим своя избор въз основа на това колко емоция

³¹ **Richards, Greg.** Rethinking Cultural Tourism. Edward Elgar Publ., Northampton, MA, USA, 2021, с.10 – 16.

³² **Иванов, Даниел.** Форми на музейната комуникация между публиката и археологическите музеи in situ спрямо типа музейна сграда. – В: Социалните функции на музея през XXI век. Доклади от научна конференция, посветена на 30 години от създаването на Националния музей Земята и хората – София, 6 – 7 октомври 2016 г., София, 2016, с. 93 – 102.

³³ Понятието е официално въведено през 1998 от Джоузеф Пайн и Джеймс Гилмор в едноименната статия и е дефинирано като следващ етап в икономическото развитие след аграрната, индустриалната и най-скорошната – икономиката на услугите. Терминът е проучван и преди дефиницията на Пайн и Гилмор. Върху него са работили изследователи като Алвин Тофлър, Холбрук и Хиршман, Герхард Шулце и др.

³⁴ **Pine, J., James Gilmore.** The Experience Economy. Boston, Massachusetts, 2011.

ще ни донесе определена локация, какво преживяване осигурява тя и дали ще остави траен и приятен спомен. Тоест, културният туризъм вече трябва да предлага пряко включване, директно участие на посетителя, ангажиране на сетивата и емоцията, вместо притихнало съзерцание и сувенир за спомен³⁵. Въз основа на това схващане, се стремим да разработваме продукти и услуги, които да ангажират нашите посетители. Настоящата статия ще направи опит да опише част от тези дейности.

През юни 2019 г. успяхме да създадем Информационно – образователен център с фокус Древен Рим, където, водени от стремежа към историческа достоверност, но и съобразявайки се с новите очаквания на посетителите, разработваме образователни авторски програми, ателиета, беседи и игри. В образователния център активно си партнираме със Сдружение за антични реконструкции Мос Майорум Улпие Сердице³⁶, с чиято помощ успяхме да създадем на идейно ниво, а в последствие и да осъществим физически интериор, едновременно вдъхновен от автентични археологически обекти, и адаптиран за детска и младежка публика (**обр. 2**)³⁷. Изложихме във витрини съвременни реплики на антични предмети и играчки, изработени специално за центъра. Оборудвахме го и с текст и изображения, на които има информация за ежедневието на сердикийците, включително

Обр. 2

³⁵ Richards, Greg. Heritage, Tourists and Communities: Towards a sustainable relationship (20.01.2024). <https://www.academia.edu/33465418>

³⁶ <https://www.serdaismyrome-bg.com/mos-maiorum-ulpiae-serdicae/>

³⁷ Заснел Карина Симеонова.

облекло, военно дело, игри, прически, забавления. Поставихме манекени в автентично военно облекло и въоръжение. Работим с макетист, който създаде, макет на Западната порта на Сердика (обект, стопанисван от РИМ – София). Ежегодно се стараем да добавяме елементи, които да правят експозицията и образователния център по-видими.

По време на работата си с деца се стараем да се придържаме към историческата достоверност, но и да разказваме историята и археологията по забавен и увлекателен начин. Имаме занимания по монетосечене, калиграфия, стреляне с лък, настолни римски игри, изработване на мозайки, залепване и оцветяване на керамичен съд, чиито елементи са открити при археологически разкопки. Разработили сме презентации за римските мозайки на територията на София, за кулинарията в Сердика, за боговете и героите на античния свят и много други.

През септември 2019 г., на Денят на София, открихме официално и Археологическата експозиция „Антична Сердика“. Експозицията представлява типичен археологически музей *in situ*. Едно от събитията, които вдъхнаха живот и изпълниха с публика експозицията, беше пилотното издание на фестивала „Сердика е моят РИМ“, който се провежда всяка година от 2020 г. насам през септември³⁸.

В момента работим активно по разработване на експозицията. Въведохме анкетни карти за посетителските нагласи, организираме дни на отворените врати и безплатни беседи. През 2023 г. създадохме и игра, която да замести традиционната беседа за най-малките ни посетители. „Изгубената кесийка на Калист“ разказва за Антична Сердика през преживяванията на младия Калист – пекар, който изпълнява поръчки из града и накрая на деня се среща с приятелката си Помона и палавото ѝ кученце, само за да разбере че е изгубил кесията си. По време на играта децата следват стъпките на Калист, като научават различни термини от археологията, срещат се с оригинални археологически структури, разсъждават върху ежедневието, религията и историята на сердикийските граждани. С тази игра успяваме да адаптираме специфичната и сложна за детска публика археологическа информация, предавайки я под формата на забави увлекателен разказ.

2020 г. и 2021 г. бяха години на застой за АК „Сердика“. Кратко след официалното му откриване като филиал на РИМ – София, бяхме принудени да преустановим дейност с посетители заради епидемията от ковид. В този период се съсредоточихме

³⁸ <https://www.serdicaismyrome-bg.com/%do%bo%do%bd%di%82%do%b8%di%87%do%b5%do%bd-%di%84%do%b5%di%81%di%82%do%b8%do%b2%do%bo%do%bb/> посетен на: 11.01.2024.

върху онлайн присъствието си. През 2020 г. създадохме Facebook страница на комплекса, в която обособихме няколко рубрики – „Интересни факти за Сердика“, „Да готвим като в Античността“, „Игрите в Античността“. С помощта на партньорите ни от Сдружение за антични реконструкции Мос Майорум Улпие Сердице, заснехме кратки видео клипове под общото наименование „Сердикийски истории“³⁹. Тези дейности ни осигуриха видимост дори в моменти, в които посещението на музеи и културни събития беше невъзможно.

През 2022 г. започнахме да възстановяваме темповете си на работа от периода преди пандемията. Успяхме да проведем 82 събития в комплекса, в това число изложби, лекции, концерти, включително и част от инициативите от Културния календар на Столична община.

През 2023 г. продължихме да полагаме усилия по популяризиране на комплекса, като достигнахме общ брой от 102 събития за годината.

Сред инициативите, с които особено много се гордеем, са благотворителните и социалните ни дейности. Организирахме акции по кръводаряване, събиране на топли дрехи и хигиенни материали за пострадалите от войната в Украйна и от земетресенията в Турция (**обр. 3**)⁴⁰. Усилията ни са съсредоточени към това да популяризираме комплекса не само като място на древната история, но и като локация, на която всеки може да изрази себе си по

Обр. 3

³⁹ <https://www.youtube.com/watch?v=GGzio7vYhZo>Посетен на: 11.01.2024.

⁴⁰ Заснел Карина Симеонова.

подходящ начин. Това включва организирането и партнирането не само на изложби, но и на социални, научни, развлекателни, спортни и младежки събития.

През 2023 г. стартирахме стажантска програма в партньорство с катедра История и теория на културата към Философския факултет на Софийски университет. Наш приоритет е работата с млади хора и тази програма ни дава възможност да повишаваме информираността за музейните инициативи и да предлагаме професионална ориентация на студенти от хуманитарните специалности. Част от работата на студентите е да участват в работата с публики, да промотират услугите и продуктите, които предлагаме, да осъществяват онлайн и документални проучвания във връзка с музейната дейност, да се включват в процеса по разработване на нови инициативи и др.

Всичко описано дотук представя част от усилията ни да създадем здрава връзка със своите посетители и да ангажираме интереса и позитивното им отношение към наследството и историята на София. Едно от основните предизвикателства пред мениджмънта на археологически обект е нуждата да се обясни както на местната общност, така и на музейните публики, важността и ценността на този обект. Водени от общо европейските тенденции към ангажиране на общностите в опазването и разбирането на наследството⁴¹, полагаме усилия да създаваме положително отношение към старините в София. Научните статии, в общия случай, са недостъпни или не достатъчно интересни за широката публика и за неспециалиста. Това води до липса на отношение към собственото наследство и история и оттам – липса на комуникация с потенциалния посетител. Когато общността и туристите нямат лично отношение към определен исторически или археологически обект, те не го припознават като ценност и са в състояние на отчужденост спрямо него⁴². В този смисъл, голяма част от усилията ни през последните години бяха насочени именно към изграждане на отношение и лична връзка на хората с Античен комплекс „Сердика“ посредством поредица от събития – на живо и във виртуалното пространство. Разчитаме на това, че връзка с публиките се изгражда през образование, през публичност и през осъществяване на директен контакт и пряко включване в живота на обекта.

Затова работим по създаването на беседи и лекции за нес-

⁴¹ Доклад за интегриран подход към културното наследство на Европа, https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/A-8-2015-0207_BG.html, посетен на 22.11.2023 г.

⁴² **Richards, Greg**. Heritage, Tourists and Communities: Towards a sustainable relationship. <https://www.academia.edu/33465418> посетен на 16.01.2024 г.

пециалисти, като например рубриката „От находката до реконструкцията“, която разказва как се прави историческа реконструкция – от процеса по намиране и подбор на литература, през избора на исторически достоверни материали за изработката на определен артефакт до създаването на предмет или практика със собствена история. Рубриката може да бъде гледана в Youtube и включва разказа за възстановки на прически, облекло и бойни техники⁴³. Организираме демонстрации на средновековни бойни техники в партньорство с школа по средновековна фехтовка МО-ТУС, пресъздаваме религиозни обичаи и празници, като Сатурналия и Процесът срещу християните.

Едно от най-мощните ни, видими и значими събития е ежегодната Европейска нощ на учените, която събира десетки млади хора, увлечени от науката и нейните приложни измерения. Тя се осъществява по проект K-TRIO⁴⁴. Дейностите по проекта се осъществяват целогодишно и са безплатни за всички желаещи да се включат в тях. Те представляват и чудесна възможност за създаване на интерес и отношение към историята, археологията и наследството на града и страната ни.

Над 90% от провежданите при нас събития са с безплатен вход. Стараем се да създадем приветлива среда, наситена със събития за всеки вкус. Организираме голям брой културни и научни събития, прожектираме филми, партнираме на танцови фестивали и младежки дейности. След почти пет години, усилията ни дават резултат и вече можем да твърдим, че Античен културно – комуникационен комплекс „Сердика“, по-известен сред столичани като Ларгото, е разпознаваемо място за наука, култура и изкуство. Обектът участва в живота на града на различни нива и се е превърнал в един от градските символи. Усилията ни са насочени към това да комуникираме със своите посетители по начин, който да създаде приятен и незабравим спомен от посещението при нас. Така изграждаме положително отношение към музейната институция и създаваме предпоставки публиката ни от България и чужбина да следи дейността ни, да се включва в музейния живот и активно да промотира дейностите ни.

⁴³ <https://www.youtube.com/watch?v=TMYMDgiTF4U&t=46> спосетен на 16.01. 2024.

⁴⁴ Проектът „Изследователи в триъгълника на знанието“ (K-TRIO) се стреми основно да приближи учените и тяхната работа до широката общественост и по този начин да се увеличи осведомеността на хората за научните дейности и постижения, както и ефектът им върху ежедневието. Това от своя страна трябва да привлече и мотивира повече млади таланти към стремеж за научна кариера. РИМ-София участва в проекта от 2020 г. В България събитията по проекта се финансира от Европейския съюз по програма „Хоризонт Европа, дейности „Мария Складовска Кюри“.

**SOCIALIZATION OF ARCHAEOLOGICAL HERITAGE
IN AN URBAN LANDSCAPE.
FROM THE ANCIENT SERDICA'S CENTER TO THE HEART
OF MODERN BULGARIA**

Karina Simeonova, PhD, Yordana Nikolova

Regional History Museum – Sofia

Abstract: Since 2019 Ancient Serdica Complex is part of Regional History Museum – Sofia. The location of the complex is found within the fortress walls of the ancient city of Serdica. The new studies on the history of the Roman city were established, thanks to the archaeological research of this place. Today the team of the complex carries out activities for the preservation and socialization of the archaeological heritage presented in the complex, while at the same time developing educational programs, organizing and partnering in various events. The article provides a brief overview of some of the activities in the complex. Their main goal is to create a positive image of history and archaeology, making them understandable for non-specialists, children and young people, as well as to create stable connections with the local community. Our desire is for the complex to become one of the symbols of Sofia and a place that offers science, culture and history for everyone.

Keywords: socialization, cultural-historical heritage, archaeological structures, ancient city of Serdica.

Д-р Карина Симеонова

Гл. уредник Античен културно–

комуникационен комплекс „Сердика“

Регионален исторически музей – София

София, пл. Бански № 1

E-mail: karina.simeonova@outlook.com

Йордана Николова

уредник

Регионален исторически музей – София

София, пл. Бански № 1

E-mail: yordana.nikolova@abv.bg